

COLLATIONES IN HEXAËMERON (1273)

COLLATIO XIII

27

Uvod: predstavitev in razdelitev obravnavane snovi

1. *Bog je rekel: »Zberejo naj se vode, ki so pod nebom, na enem kraju in naj se prikaže kopno.« In zgodilo se je tako. Bog je kopno imenoval zemljo, zbrane vode pa morje. Bog je videl, da je dobro. Nato je Bog rekel: »Naj požene zemlja zelenino, bilje, ki rodi seme, in drevje, ki rodi sad po svoji vrsti, katerega seme je v njem na zemlji ...« itd.¹*

V delu, opravljenem tretjega dne, se razbira tretja vizija razuma; namreč kolikor je *poučena po svetem pismu*.²

Kakor se v delu [opravljenem v dnevih stvarjenja] drugo dodaja k prvemu, tretje pa k obojemu, tako iz prve in druge vizije izhaja tretja; in ta je pleme-

¹ Gen 1, 9–11.

² Prva vizija razuma se navezuje na naravni razum, druga na razum, ki ga je povzdignila vera, tretja na razum, ki ga je poučilo *sveto pismo*.

nitejša in večja od prejšnjih. In čeprav se morda zdi neprimerno, da je tretja vizija razuma usklajena in povezana z delom, ki je bilo opravljeno tretji dan, saj je zemlja najnižji element, *sveto pismo* pa najvišje, je treba vsekakor priznati, da je ta zveza določena po pravici. Vse, kar na neki način nebo hrani najboljšega, dobi ali sprejme zemlja z neko živostjo. Tako zemlja sprejme vpliv iz neba in požene čudovito zelenino.

2. Ta vizija razuma, ki predpostavlja obe prejšnji, se nanaša na tri temeljne aspekte *svetega pisma*; namreč na *duhovne interpretacije* smislov ali *smisla* svetega pisma; na *simbolične* ali zakramentalne *podobe* svetega pisma; slednjič na *mnogotere teorije*, ki so mu pripisane. *Duhovne interpretacije* so prikazane v *zbranih vodah*; *zakramentalne* ali simbolične *figure* so prikazane v *ozelenetju zemlje*, saj je zapisano: *naj požene zemlja zelenino*³; *mnogotere teorije* prikazuje *seme*, kot je povedano v besedah: *sad, katerega seme*.⁴ Kdo pa lahko pozna neskončnost semen, ko so v enem semenu zaobjeti gozdovi gozdov in še neskončna semená? Podobno lahko o *svetem pismu* podamo neskončno teorij, ki jih ne more razumeti nihče razen Boga samega. Kajti kakor od rastlin prihaja novo seme, tako od *svetega pisma* prihajajo nove teorije in novi smisli; po tej svoji posebnosti se odlikuje *sveto pismo*. Teorije, že izvlečene iz *svetega pisma*, so kapljica v morju, če jih vzporedimo s tistimi, ki se jih še more iz njega izvleči.

28

Prvi del: mnogoterost duhovnih smislov *svetega pisma*

3. [Prikazani so v zbranih vodah.] Treba je torej začeti z obravnavo *interpretacij* ali *duhovnih branj*; nato bomo obravnavali *podobe*, slednjič *teorije*. Kajti znaki nam niso v nobeno rabo, če ne razumemo stvari. Tako je Bog najprej zbral vode, nato storil, da so drevesa pognala zelenino, končno pa še seme. O zbranih vodah je povedano v *Psalmu*: *Kakor v mehu zbira morske vode*.⁵ Bog je v mehu zbral morske vode, kadar je v knjigi *svetega pisma* zbral celokupnost duhovnih interpretacij. Te interpretacije so podobne vo-

³ Gen 1, 11.

⁴ Gen 1, 11

⁵ Ps 33 (32), 7.

dam, zbranim v mehu, iz treh razlogov: po istem *prvinskem izvoru* duhovnih interpretacij; po *najgloblji vzvišenosti* duhovnih umenj; po *prekipevajoči mnogoterosti* duhovnih umenj.

4. O prvem razlogu je v *Pridigarju* povedano: *Vse reke tečejo v morje in morje se ne prenapolni: v kraj, kamor reke teko, tja vedno zopet teko.*⁶ Na podoben način je *sveto pismo* izvor duhovnih umenj. Duhovnim umenjem se pravi *reke* – tako se pravi tudi ljudem, ki razumevajo na duhovni način. Ta umenja izvirajo iz *svetega pisma* in so po *svetem pismu* potrjena; poleg tega se po tih umenjih pridobivajo nove interpretacije. Zato je rečeno v *Psalmu: Reke dvigajo, o Gospod, reke dvigajo svoje bučanje, reke dvigajo svoj hrum.*⁷ Zakaj? Ker mogočno je bobnenje morja.⁸ Zakaj? Ker bolj je mogočen Bog na višavah;⁹ zato je bil po nujnosti božji glas mogočen.

5. Drugi razlog, da se duhovna umenja lahko primerjajo z zbranimi vodami, je njihova *najgloblja vzvišenost*. V *Psalmu* je rečeno: *Kateri so šli na morje na ladjah, da bi trgovali na velikih vodah.*¹⁰ Z ladjo gre na morje, kdor se z globokim spoštovanjem pripravlja na razlago *svetega pisma*. *Gre na morje na ladjo* ta, ki ga brod križa¹¹ vodi in tako rekoč drži za roko; kajti če se kdo poda na morje *svetega pisma* brez te ladje, ga prekrijejo valovi, tako da utone v največjih napakah. Zakaj utone, če ni Peter.¹² Zato pravi Pridigar: *Velika je njegova globočina; kdo jo lahko doseže?*¹³ Slava bodi modrosti, ki se je prebila v globino brezna in je v globini ugledala božja čuda, kakor je povedano v *Sirahovi knjigi: Na višavah sem razpela svoj šotor in moj sedež je bil na oblačnem stebri. Nebesni krog sem sama obhodila in se sprehajala po globinah brezna. Na valovih morja...*¹⁴ To pravi Modrost, ki se je utele-

⁶ Prid 1,7. V lat. tekstu je pravzaprav rečeno: »Potem ko pridejo na cilj, reke nadaljujejo s svojim tekom.«

⁷ Ps 93 (92), 3.

⁸ Ps 93 (92), 4

⁹ Ps 93 (92), 4.

¹⁰ Ps 107 (106), 23.

¹¹ V originalu 'les križa'.

¹² Prim. Mt 14, 19.

¹³ Prim. Prid 7, 24, kjer sicer beremo: »Daleč je, kar je bilo daleč, in globoko, pregloboko: kdo more to doseči?«

¹⁴ Sir, 24, 4-5.

sila, in sicer reče *na višavah* v stvarjenju; reče *s sedežem na oblačnem stebru* v utelešenju; reče *na valovih morja* v pasijonu;¹⁵ reče *po globinah brezna* v umevanju *svetega pisma*; kajti po vstajenju *jim je odprl razum, da so umevali pisma*. Zavoljo vere v križ je Peter hodil po morju.

6. Tretji razlog, da so lahko duhovna umenja podobna zbranim vodam, je njihova *prekipevajoča mnogoterost*. Zakaj mnogoter je iztok voda iz oblakov, iz rek, iz izvirov; in vse prihaja iz morja.

Vprašal se lahko: »Kako?« »Prek različnih vodov ali zaradi različnih premikov,« tako odgovarja oblak, tako odgovarja reka, tako izvir. Izaija je zapisal: *Dežela je polna spoznanja Gospodovega, kakor vode pokrivajo morsko globino*.¹⁶ Za tem pa stojijo besede: *Nič hudega ne bodo storili, nič pogubnega naredili na vsej moji sveti gori*.¹⁷

7. Izaijeve besede se posebej nanašajo na dobo *nove zaveze*, ki je razjasnila *sveto pismo*; najbolj pa se nanašajo na konec sveta, ko bodo povsem umeta pisma, ki sedaj še niso. Takrat bo *sveta gora*, to je kontemplativna Cerkev; tedaj *nič hudega ne bodo storili*, kadar bo zbežala pošast krivoverstva, oderuštva modrosti. Danes pa je gora Sion opustošena zaradi lisic, ki se klatijo po njej;¹⁸ to pa so lokavi in ostudni zli razlagalci *svetega pisma*.

8. O iztoku voda pravi Estera: *Mali izvir je reka postal, luč je vstala in sonce in voda v obilici*.¹⁹ *Sveto pismo* je bilo *mali izvir*, ko je bila razglašena *Postava*, kajti knjiga postave je majhna. Potem pa je naraslo v preširno *reko* z *Jozuetovo knjigo*, s *Knjigo sodnikov*, s *Knjigo kraljev*, z *Ezrovo*, *Juditino*, *Tobijevo*, *Esterino knjigo* in *Knjigo Makabejcev*. Nato pa je postalo *luč*, to je luč prerokov, kajti prerokba je luč. Končno se je preobrazilo v *sonce*, to je v sonce *evangelija*. In zavoljo mnogih interpretacij je *sveto pismo* prekipelo zaradi *voda v obilici*.

¹⁵ V slovenskem prevodu *sv. pisma* se ta izraz navezuje na naslednji stavek.

¹⁶ Iz 11, 9.

¹⁷ Iz 11, 9. V slovenskem prevodu *svetega pisma* so sicer te besede »pred tem«, ne pa »za tem«, kot navaja Bonaventura.

¹⁸ Lam 5, 18

¹⁹ Est 10, 6.

9. To mnogoterost je jasno uzrl Ezekiel: ugledal je v njegovi *sredi postave, podobne štirim živim bitjem*,²⁰ prva je imela *človeški videz*; druga videz *leva*; tretja videz *vola*; četrta videz *orla*. Vsaka je imela štiri obraze.²¹ Potem se mu je ta mnogoterost prikazala *kot kolo sredi drugega kolesa*,²² prerok trdi, da je bilo gledati v kolesa kot gledati v morje in da je bilo eno kolo v drugem. Slednjič pa pravi: *Slišal sem šum njih perutnic, kakor šumenje velikih voda, kakor grom Vsemogočnega*.²³ Vsi složno menijo, da ta štiri živa bitja pomenijo pisce *svetega pisma*, zlasti preroke in evangeliste. Gregorij meni, da gre videti v *dveh kolesih*, ki imata *štiri strani*, prav *sveto pismo*, ki pozna staro in novo zavezo. Štirje *obrazi* pa so štiri glavna umenja *svetega pisma*: dobesedno, alegorično, moralno in anagogično. Njegov videz je kot *pogled na morje* zaradi globine duhovnih skrivnosti; *šum perutnic se zasliši*, kadar se razumu posveti; *grom Vsemogočnega se zasliši*, ker vse prihaja od Boga; zato je rečeno v *Razodetju*: *In slišal sem glas z neba kakor šumenje mnogih voda*,²⁴ zaradi številnih umenj; nato pa: *In glas, ki sem ga slišal, je bil, kakor bi strunarji brenkali na harfe*,²⁵ zaradi skladnosti teh umenj, ki se ujemajo na čudovit način: harmonija je namreč čudovita.

10. *Sveto pismo* torej nudi možnost mnogih interpretacij, kajti tak mora biti glas Boga, da je *vzvišen*. Vse druge vede nudijo en sam smisel, v *svetem pismu* pa je smisel mnogoter; v njem nekaj pomenijo tako *besede* kot *stvari*; v drugih vedah pa so pomenljive samo *besede*, saj se vsak nauk oblikuje po znakih, ki mu pripadajo. Zato so črke in znaki, katerih počelo so črke, znamenja za umenja ali pomene; ker pa so pomeni primerni in določeni, so take tudi besede; določeno ime se zato ne izreka na dvoumen način. Bog pa je vzrok *duš* in *besed*, ki so v duši spočete; je tudi vzrok *stvari*, ki jih označujejo besede.

²⁰ Ezek 1, 5.

²¹ Ezek 1, 10 in sled.

²² Ezek 1, 16. Slovenski prevod se razlikuje.

²³ Ezek 1, 24.

²⁴ Raz 14, 2.

²⁵ Raz 14, 2.

Drugi del: o četvornem smislu svetega pisma

11. Prvi smisel svetega pisma je torej smisel besed, to je *dobesedni smisel*; ker pa stvari nekaj pomenijo, imamo še troje drugih smislov. Bog se namreč prikazuje v vsakem bitju na trojni način: po *bistvu*, po *kreposti*, po *dejanju*. In vsako bitje predstavlja Boga, ki je Trojica, pa tudi pot do Njega. Ker pa pridemo do Boga z vero, upanjem in usmiljenjem, zato sleherno bitje uči, kaj je treba *verjeti*, *upati* in *delati*. V skladu s tem trojnim prikazovanjem Boga in trojno predstavo bitja obstaja trojno duhovno razumevanje svetega pisma: *alegorija*, ki se ozira na vero; *anagogija*, ki se ozira na upanje; *tropologija*, ki se ozira na dejanja, h katerim nas spodbuja ljubezen, usmiljenje.

Dobesedno razumevanje je skorajda *naravni* obraz, to je tisti, ki pripada človeku; ostali pa so *mistični* obrazi: *lev* in njegova mogočnost je podoba *alegorije* ali tega, kar je treba verjeti; *vol*, ki vlecče plug in orje zemljo, da bo obrodila sadove, je podoba *tropologije* ali morale; *orel*, ki visoko leta, je podoba *anagogije*. Prvi, dobesedni obraz je *razprt*; drugi, ki kaže na mogočnost, je *dvignjen* kvišku; tretji, tropologija, je *poln sadov*; četrti *zre v sonce* s skoraj nezaslepljenimi očmi. Zbor teh štirih smislov je skorajda kot *pogled na morje*: to pa zaradi *prvinske izvornosti*, *najgloblje vzvišenosti* in *prekipevajoče mnogoterosti* duhovnih umenj. Kakor so v Bogu tri osebe v enem samem bistvu, tako so tri umenja v eni sami površini črke.

32

12. [Bitja in sveto pismo.] Treba je nato opazovati, kako je svet skrben do človeškega *telesa*, koliko skrbnejši pa je do *duše*; in če je v službi *življenja*, je toliko bolj v službi *modrosti*. Pred padcem je človek zagotovo poznal stvarjene stvari in se je prek njihove podobe oziral k Bogu, da ga je hvalil, častil in ljubil. Zato so namreč bitja in na ta način se navezujejo na Boga. S padcem pa je človek dal izvor grehu in izgubil to poznanje, tako da ni bilo več tega, kar je navezovalo stvari na Boga. Tako je bila ta knjiga, knjiga sveta, kot mrtva in izbrisana. Potrebna je bila torej druga knjiga, da bi razsvetlila knjigo sveta in sprejela vase prispodobe stvari. Prav *sveto pismo* je ta knjiga, ki postavlja podobnosti, lastnosti in prispodobe stvari, ki so zapisane v knjigi sveta. Zato knjiga *svetega pisma* obnavlja svet in omogoča, da se spozna, hvali in ljubi Boga.

Če se zato vprašaš, kaj ti pomeni kača ali čemu ti služi, ti knjiga *svetega pisma* odgovori, da je kača zate vrednejša od vsega sveta, ker te uči previdnosti, tako kot te mravlja uči modrosti. V *Knjigi pregovorov* je zapisano: *Pojdi k mravlji, lenuh, poglej njena pota in postani moder!*²⁶ In tako se pravi po Mateju: *Bodite torej previdni kakor kače.*²⁷

13. Ta štiri umenja ali razumetja so štiri *reke iz morja svetega pisma*; iz tega morja *izhajajo* ali se porajajo, k temu morju se *vračajo*. *Sveto pismo* zato *razsvetljuje* vse in *vodi vse nazaj* k Bogu, kot je nekoč to počenjal bivaajoče samo.

14. [Ezekiel in Janez.] Vprašamo pa se, kako lahko ima vsako od zgoraj navedenih umenj štiri *obraz*e, saj je rečeno, da je vsaka od živali imela štiri *obraz*e.²⁸ Vprašajmo *ženinega prijatelja*, to je Janeza, ki mu v tem pritiče posebna avtoriteta; v *Razodetju* nam pravi,²⁹ da so bile okoli božjega prestola štiri živali in da je prva imela obraz *leva*, druga *vola*, tretja *človeka*, četrta *orla*. Ne pravi pa, da je vsaka imela štiri *obraz*e. Ezekiel pravi tudi, da so živa bitja *hodila*, Janez pa, da so *stala*. Ezekiel pravi, da je prva žival imela obraz *človeka*, Janez pa obraz *leva*; Janez pravi, da so ta bitja hvalila Gospoda kot *svetega*; Ezekiel pa samo, da so kričala. Zdi se, da Janez hkrati zaobjame tako Izaijevo³⁰ kot Ezekielovo videnje.³¹

15. V zvezi s tem bodi zapaženo, da se Ezekiel posveča opisu umenj po *glavnem redu*: zato začenja z naravnim obrazom *človeka*, ki označuje *dobesedno* interpretacijo. Janezu pa je do opisa štirih *neglavnih* interpretacij z ozirom na štiri *obraz*e, ki so štiri umenja, namreč *dobesedno ali alegorično ali tropološko ali anagogično*: štiri interpretacije za vsak obraz.

16. [Štirje *obraz*i dobesečnega smisla.] Sleherni nauk iz *stare zaveze* je ali

²⁶ Preg 6,6.

²⁷ Mt 10, 16.

²⁸ Ezek 1, 6.

²⁹ Raz 4, 6.

³⁰ Iz 6,1.

³¹ Ezek, 1,5.

nomološki, kot pri Mojzesu, ali *zgodovinski*, kot v knjigah o zgodovini, ali *modrostni*, kot v knjigah o modrosti, ali *preroški*, kot v psalmih in spisih dvanajstih manjših in štirih večjih prerokov. Na podoben način tudi *sveto pismo nove zaveze* bodisi zadeva *postavo* kot v *evangeliju*, v katerem so postavljene naredbe, ali je njegov nauk *zgodovinski* kakor v *apostolskih delih*, ali *modrostni* kot v *Pavlovih pismih* ali drugih kanoniških spisih; ali pa *preroški* kot v *Razodetju*. Pisma imajo sicer svoje mesto za *evangelijem*, *apostolska dela* pa mu *neposredno* sledijo: *V prvi knjigi sem govoril, o Teofil, o vsem, kar je Jezus delal in učil od začetka.*³² *Sveto pismo*, ki se ozira na *postavo*, ustreza levu po mogočnosti in avtoriteti; *zgodovinski nauk* ustreza volu, ki vleče plug, po preprostosti in ker orje zemljo; *modrostni nauk* ustreza človeku, *preroški nauk* ustreza podobi orla.

34

17. *Svetemu pismu* je namreč do tega, da po preosnovi vodi nazaj k izvornemu počelu. Zato bodisi opisuje *večne resnice*, ki so zakoni in evangeliji; povedano je v *Psalmu*: *Postavil jih je za vedno, na veke, dal je zakon, ki ne premine.*³³ In v *Sirahovi knjigi*:³⁴ *Kot večni temelji na trdni skali, take so božje zapovedi v srcu dobre žene.* Ta žena je Cerkev. Ne smemo namreč misliti, da zakoni *preminejo*, da pa se jih bo bolje hranilo v *domovini* [v nebu]. Kajti postava in zakoni niso na isti način hranjeni v stari in novi postavi; bolj se jih spoštuje v novi, in popolneje bodo ohranjeni v domovini. Zakaj Bog živi po zakonih, ki jih je postavil. Če pa *sveto pismo* obravnava *resnice v času* ali poroča o *preteklosti*, imamo *zgodovinske knjige*. Če govori o *resnicah iz sedanjosti*, imamo knjige modrosti; kadar se nanaša na *bodoče resnice*, imamo *preroške knjige*. *Sveto pismo* torej zaobjema *naredbe, primere, poročila in razodetja*. Zato ima prvo umenje štiri obraze; če jih razvrstimo po Ezekielovem redu, dobimo red, ki je *sam na sebi* pravilen; naša narava pa nam veleva, da z očmi gledamo *večne resnice*, ki so glavne.

18. [Predmeti duhovnih smislov.] *Anagogija* nas vodi k *višjim resnicam*; *alegorija* se tiče *dejanskih resnic*; *tropologija* pa resnic, ki jih je *treba ude-*

³² Apd 1, 1.

³³ Ps 148, 6.

³⁴ Sir 26, 24.

janjiti. Hugo³⁵ meni, da ja *anagogija* tudi del *alegorije*, ki zadeva to, kar je *treba verjeti*.³⁶

19. [O anagogiji.] So torej štirje obrazi v *anagogičnem* smislu: večna božja Trojica, vzorna modrost, angelska vzvišenost, Cerkev v zmagoslavju. Kadar sveto pismo spregovori o teh resnicah, to spada k *anagogiji*.

20. [O alegoriji.] Na podoben način so štirje obrazi v *alegoričnem* smislu: človeškost v rojstvu in trpljenju, ki sta glavni alegoriji. Druga je božja mati *Marija*, kajti o njej so v *svetem pismu* povedane čudovite stvari, vselej se je spomni v zvezi s Sinom.

Nekateri pa pravijo: Zakaj je tako malo stvari povedano o Devici? To vprašanje pa ni nič; o njej je povedanih mnogo stvari, kajti o njej se govori vsepovsod; in bolj je vredno, da se *o njej govori povsod*, kot da se o njej spiše cela razprava.

Tretji obraz alegoričnega smisla je militantna Cerkev ali mati Cerkev, ki je v *svetem pismu* deležna čudovite hvale. Četrti obraz je prav *sveto pismo*, ki mnogo pove o sebi, kakor je očitno v primerih, ki smo jih omenili; *kolesa*,³⁷ *miza*,³⁸ *kerubi*³⁹ (eden izmed njih gleda kvišku) in *svečnik*.⁴⁰

21. [O tropologiji.] Tudi *tropološki* smisel ima štiri obraze. Prvi je duhovna milost na podlagi vsakega podobnega vpliva. Drugi je duhovno življenje, kolikor je *aktivno* in *kontemplativno*, in vsak način življenja. Tretji je duhovna stolica, kolikor je učiteljska, prelatska in papeška. Četrti je duhovni boj: to je, kako se je treba bojevati zoper demone, proti svetu in mesu.

³⁵ Namreč Hugo Viktorinec (1096–1141), eden največjih teologov 12. stoletja, po rodu nemški grof iz Blankenburga pod Harzom.

³⁶ *Librum de Scripturis et scriptoribus sacris*, c. 3.

³⁷ Ezek 1,16.

³⁸ Preg 9, 1.

³⁹ Eks 25,20.

⁴⁰ Eks 25, 31.

22. [Primer sonca v anagogiji.] To so torej štirje obrazi, počtetverjeni v vsakem smislu.

Dajmo primer za vse štiri obraze kot neko njihovo sled; to je primer o *soncu*, ki včasih pomeni *Trojico*, včasih *vzorno modrost*, včasih *angelski red*, včasih *Cerkev v zmagoslavju*. O *Trojici*, ki jo označuje sonce, spregovori *Sirahova knjiga*: *S svojo svetlobo sonce vse razsvetljuje, Gospodove slave je polno njegovo delo.*⁴¹ Soncu pripadajo *substancia*, *svetloba*, *toplota*; tako ima Bog princip, ki *daje izvir*, Očeta; ima *svetlobo*, Sina; ima *toploto*, svetega Duha. Toda isto sonce je na *nebu* z ozirom na *substanco*; isto sonce je v *očesu* z ozirom na *luč*; isto sonce je v *telesu* z ozirom na *toploto*.

S tem razmišljanjem so prepričali ubogega slepca, čigar oči so nekdaj videle sonce in se je grel na soncu in ni mogel umeti Trojice.

23. Drugi obraz anagogije zadeva *vzornost modrosti*; o njej pravi *Knjiga modrosti*: *Ta je namreč lepša kot sonce in kakor vsa razvrstitev zvezd; če se primerja z lučjo, jo prekosi.*⁴² Kajti modrost je lepa, ker je luč; je sonce, ki je lepše od sonca; kajti sonce ne more stvariti žarka, ki bi ostal v njem; večno sonce pa stvari krasni žarek, ki ostaja v njem.

Bil je neki neumnež, ki je rekel, da je sonce sončni žarek. Nekateri astrologi trdijo, da vse zvezde prejemajo svojo svetlobo od sonca kakor luna. Nihče pa ne ve za resnico o tej stvari. Toda tako zvezde kot luna imajo neko svetlobo; in zvezde niso zatemnjene kakor luna, ki je podvržena obdobjem zatemnitve zaradi svoje bližine in svojega gibanja. Tako večna modrost vpliva na vse stvari. V *Pridigarju* je pisano: *Sladka je svetloba, dobro de očem gledati sonce.*⁴³

24. Tretji obraz anagogije ima svoj eksempl v soncu, kajti sonce pomeni tudi *angelsko vzvišenost*. V *Sirahovi knjigi* je povedano: *Trikrat bolj žge*

⁴¹ Prim. Sir. 42, 16: »Vzhajajoče sonce sije nad veseljstvom in Gospodovo veličastvo nad njegovimi deli.«

⁴² Modr 7, 29.

⁴³ Prid 11,7.

*Sonce gore; ono razvnela ognjeni žar in s svojimi svetlimi žarki slepi oči.*⁴⁴ Kajti božji žarek, edinstven in enak, trilično prejet, sestavlja tri hierarhije.

25. Četrti obraz anagogije zadeva *Cerkev v zmagoslavju*, ker tudi nanjo kaže sonce. Habakuk pravi: *Sonce in luna ostajata v svojem bivališču,*⁴⁵ kadar sta poveščana človeško telo in človeška duša; tedaj *gredo v luč tvojih puščic,*⁴⁶ po svojem nenadnem učinkovanju v bleščeči kreposti Boga.

26. [Primer sonca v alegoriji.] Tudi v *alegoričnem* smislu velja primer *sonca* po štirih obrazih alegorije. Po prvem obrazu sonce pomeni *Kristusa: Sonce vzhaja in sonce zahaja,*⁴⁷ vzhaja v rojstvu in zahaja v smrti; *veje proti jugu*⁴⁸ v vnebohodu; *obrača se proti severu*⁴⁹ ob sodbi. Kar zadeva prvo, pravi Malahija: *Toda vam, ki se mojega imena bojite, zasveti sonce pravičnosti z rešenjem v svojih žarkih.*⁵⁰ Kar zadeva drugo, pravi Amos: *dal bom soncu zaiti opoldne in v temo bom zagrnil zemljo ob belem dnevu.*⁵¹ Opoldne je za Jude sonce zašlo. Ko je bil Kristus v polnosti svoje moči, to je po vstajenju in vnebohodu, so bili Judje oslepljeni. Tako pravi Jakob o sodbi: *Vzide namreč sonce z vročino in travo posuši in cvetica v njej uvene.*⁵²

37

27. Drugi obraz alegorije se nanaša na blaženo *devico Marijo*; v *Psalmu* je povedano: *Svoj šotor je postavil v soncu,*⁵³ zato: *Lepa kakor luna, čista kakor sonce, strašna kakor vojska v zastavah.*⁵⁴ Devica Marija je torej kot posoda, ki vase sprejme luč, kakor *čudovita posoda Sonca, delo Najvišjega, ki žari na nebeškem svodu.*⁵⁵

⁴⁴ Sir, 43, 4.

⁴⁵ Hab 3, 11.

⁴⁶ Hab 3, 11. Danes beremo: »Zavoljo luči tvojih švigajočih puščic, zavoljo bleska tvoje bliska-joče se sulice.«

⁴⁷ Prid 1, 5.

⁴⁸ Prid 1, 6. Povedano pa je o vetru.

⁴⁹ Prid 1, 6.

⁵⁰ Mal 3, 20.

⁵¹ Am 8, 9.

⁵² Jak 1, 11.

⁵³ Ps 19 (18), 6. Danes beremo: »Tam je šotor postavil soncu.«

⁵⁴ Vp 6, 10.

⁵⁵ Danes teh vrstic ni; prim. Sir 43, 2.

28. Tretji obraz alegorije zadeva *Cerkev*; v *Sirahovi knjigi* je povedano: *Kakor sonce sije na višavah Gospodovih, tako je lepota vrle žene okras njene hiše.*⁵⁶ Ta žena ali dom je Cerkev: je žena, ker je aktivna; je dom Boga, ker je kontemplativna. Kajti ta žena je Marta, ki sprejme Kristusa in skrbi za mnogo stvari.

29. Četrti obraz alegorije se nanaša na *sveto pismo*, o katerem je povedano v *Knjigi stvarjenja*: *Bog je naredil dve veliki luči: manjšo luč, da bi gospodovala noči;*⁵⁷ in to je *Stara zaveza*; *večjo luč, da bi gospodovala dnevu;*⁵⁸ to pa je *Nova zaveza*. Kakor luna sprejema svojo svetlobo od sončne, tako *Stara zaveza* prejema svoj smisel od *Nove*. Kadar torej sonce stoji na vzhodu in mu luna stoji nasproti na zahodu, kakor je velel Jozue: *Sonce, stoj pri Gabaonu, in luna, v dolini ajalonski!*⁵⁹ tedaj je *Stara zaveza* razsvetljena. Kajti luči ne more dobiti na drug način kot po *Novi zavezi*.

30. [Sonce v tropologiji.] Temu podobno so tudi štirje obrazi v *tropološkem* umenju primera o *soncu*; prvi se nanaša na *milost Svetega duha*; v Esterini knjigi je povedano: *Luč in sonce sta vzšla, in majhni so bili povišani;*⁶⁰ to je kadar nas Bog postavi pod skrbstvo milosti. Kakor sonce nenehno razsvetljuje, tako mora tudi duša stalno sprejemati razsvetljenje po milosti od svetega Duha.

31. Drugo, tropološko umenje primera o *soncu* se nanaša na *duhovno življenje*. Zato je rečeno v *Sirahovi knjigi*: *Govor pobožnega človeka je miren v modrosti kakor sonce, bedak pa se spreminja kakor luna;*⁶¹ sveti mož hodi naravnost naprej po svoji poti kakor sonce po eliptičnem hodu: ne stopa nazaj in ne stoji na mestu.

⁵⁶ Sir, 26, 16.

⁵⁷ Gen 1, 16. V *svetem pismu* je sicer prej navedeno sonce, nato pa mesec.

⁵⁸ Gen 1, 16.

⁵⁹ Joz 10, 12.

⁶⁰ Est 11, 11.

⁶¹ Prim. Sir. 27, 11. Prvi del stavka se danes glasi: »Govor pobožnega človeka je vselej modrost.«

32. Tretje, tropološko umenje primera o *soncu* se nanaša na *duhovno stolico* kot stolico *nauka, prelature in razsodbe*. Zato je povcdano v *Psalmu*: *Njegov prestol bo pred menoj kakor sonce, kot luna, ki ostane na veke, zvesta priča na nebu.*⁶² Prelat je *sonce* z ozirom na poučne nauke o resnici; in je *luna* kot primer kreposti; ali pa je *sonce* modrosti [*sapientiae*] in *luna* vednosti [*scientiae*]; ali pa je *sonce*, kolikor razsoja, in *luna*, kolikor je usmiljena.

33. Četrto, tropološko umenje primera o *soncu* se nanaša na *boj duha*. O tem pravi Matej: ... *bo sonce otemnelo in luna ne bo dajala svoje svetlobe.*⁶³ Ko bo napočil boj med Kristusom in antikristom, med naukom resnice in naukom laži, tedaj bo sonce *postalo črno kot žimnata raševina.*⁶⁴ Nekateri učitelji resnice in nekateri prelati bodo tedaj zatemnjeni v svojih napakah; drugi pa bodo trdno ostali, čeprav bo na videz njihov sloves zatemnjen.

34. [Konec] Ti so *štirje obrazi živali in dvanajst luči*, h katerim je vse speljano, kar je v *svetem pismu*.

Spremna beseda

Bonaventurova hermenevtika se v svoji bistveni teološki ubranosti opira na Avguštinov spev Besedi in ga razvija v smislu teološke poglobitve *verbuma* kot božje osebe in kot počela življenja, spoznanja in razumevanja. Pravzaprav je ta sama bistvena teološka ubranost hkrati namig, da je izraz »Bonaventurova hermenevtika« že izhodiščno zaznamovan z dvoumnostjo, ki se razodeva v odsotnosti samostojnega hermenevtičnega vprašanja ob prisotnosti hermenevtičnih uvidov.

Če je Avguštinova utemeljitev analogije *verbum mentis – Verbum Trinitarium* v Tomaževih spisih predvsem nameščena v prostor gnozeologije in metafizike, ki ga razsvetljuje *adaequatio*, je ta zveza v Bonaventurovem delu zaobjeta v polnosti svojega povezovalnega, posredniškega pomena.

⁶² Ps 89 (88) 37–38. Bonaventura sicer pravi, da to, kar »stoji na veke«, ni luna, ampak sonce.

⁶³ Mt 24, 29.

⁶⁴ Raz 6, 12.

Verbum je za Bonaventuro *medium*, bodisi kot *medium Trinitatis et creationis* bodisi kot *medium exemplans omnia*. Božji vir Besede »opredeljuje mesto Sina v Trojici (*Verbum Increatedum*) pa tudi mesto utelešenega Boga v stvarjenju (*Verbum Incarnatum*) in njegov odnos do besede, razodete v svetem pismu (*Verbum Inspiratum*). Posamezni odnošaji, ki izhajajo od Sina [...], so utemeljeni s tem, da je Sin 'Beseda', se pravi, s posebnim izhajanjem od Očeta na mestu, ki ga zaseda v okviru Trojice.«⁶⁵

Božje in človeško se zadržujeta v besedi in sta v svoji dvojnosti pripeta nanjo. »Treba je torej reči, da kakor pri nas velja, da se 'povedati' umeva v dvojnem smislu (*dupliciter accipitur 'dicere'*), tako tudi pri Bogu. Kajti ta 'povedati' Boga pri sebi, to je spočeti z razumevanjem (*intelligendo concipere*), kar je ustvariti sebi podoben zarod; in temu 'povedati' ustreza rojena beseda, to je večna Beseda. V drugem smislu (*alio modo*) je 'povedati' izražati se navzven, in isto je 'povedati' kot iz-kazati (*declarare*) se po stvarjenem bitju, in temu 'praviti' ustrezata ustvarjena beseda in beseda v času.«⁶⁶ Skrivnost Besede se na eni strani odkriva kot povezava z Očetom, na drugi pa kot prebivanje po stvarjenju in v stvarstvu, kot izvir vsega bivajočega v smislu *Janezovega evangelija*: »Vse je nastalo po njej in brez nje ni nastalo nič, kar je nastalega.«⁶⁷ *Doctor Seraphicus* v duhu frančiškanskega kristocentrizma, kateremu je ob teološki razprli tudi filozofsko razsežnost, poudarja, da se Sin izreka prav kot Beseda in da je zato »treba to ime raje uporabljati kot ime Sin; slednje namreč izraža samo primerjavo z očetom, prvo pa obsega celo vrsto primerjalnih odnošajev: kajti izraža primerjavo z govorečim, s povedanim v besedi, s čutno podobno glasu v tej besedi [...] in z zavestjo drugega ob poslušanju te besede«.⁶⁸

Tovrstna teologija Besede je temelj tako imenovanega Bonaventurovega eksemplarizma, ki nosi izrazite potzce hermenevtičnosti. Spoznavanje se v

⁶⁵ A. GERKEN, *Theologie des Wortes. Das Verhältnis von Schöpfung und Inkarnation bei Bonaventura*, Düsseldorf 1963, str. 54.

⁶⁶ BONAVENTURA, *I Sent.*, d., 27, 2, a. un., q. 1.

⁶⁷ Jan 1, 3.

⁶⁸ T. MANFREDINI, *L'esemplarismo in S. Bonaventura*, v *Incontri Bonaventuriani*, Montecalvo Irpino 1971, str. 8.

Bonaventurovem nauku namreč odvija kot razumevanje in interpretacija Besede, uzrte v smislu resnice vsega bivajočega. Temelje tega nauka je postavil Avguštin v delu *De Genesi ad litteram*, ko je s trditvijo, da sta Oče in Beseda v cnem bistvu, prestopil okvir neoplatonističnih emanacij, tako da se je v Besedi razprlo tudi neskončno izrekanje idej vseh stvari (še pred njihovim stvarjenjem) kot izrekanje vzorov bivajočega.⁶⁹ Stolp Bonaventurovega nauka, ki se dviguje na teh temeljih, se pne kot most med stvarjenim in eksplom. Povezovanje tega mostu je posredovanje in razsvetljenje Besede: »Naš razum je nestanoviten, zato pa ne more umeti te nespremenljive resnice razen po neki luči, ki venomer enako razliva svoje žarke in se ne spreminja. Spoznava torej v oni luči, ki razsvetljuje vsakega človeka na tem svetu, v oni luči, ki je prava luč in Beseda pri Bogu že v začetku (*Jan 1, 1–9*).«⁷⁰

Vodnik duha k Bogu (Itinerarium mentis in Deum), vrh Bonaventurove mistike, ki se razen na Avguština v marsičem opira tudi na viktorince in na Arcopagita, je hermenevitično potovanje od razumevanja resnice biti k motrenju samega vira resnice – Besede. Da oriše to potovanje, v *Vodniku* Bonaventura sicer razlikuje tri stopnje teologije in šest stopenj spoznanja (čuti, domišljija, um ali razum, intelekt, duh in *apeks mentis*, združitev z nebeškim ženinom duše), s tem pa ne začrta poti refleksije, ki naj bi postopoma vodila od metafizike k teologiji. Refleksija se namreč opira na »vsebinsko razodetja, svoj kriterij najde v resničnosti božje Besede, tako da prehodi obratno pot metafizike, premikajoč se od zgoraj navzdol. Razumevanje in interpretacijo resnice [...] poveže z zavestjo, ki izhaja iz samoprikazovanja najstvarnejše resnice v njeni samostojnosti: žive in prekipevajoče polnosti Trojice, počela biti in spoznavanja.«⁷¹ V skladu s srednjeveškim mišljenjem tudi Bonaventura poudarja delitev na »znanje« in »spoznanje«: prvo se opira na stvarjene stvari, drugo na večne vzroke.⁷² Ta delitev pa je razbremenjena svoje nosilne

⁶⁹ Prim. *De Gen. ad litt.*, II, 6, 12: »verbum... in quo sunt omnia quae creantur, etiam antequam creentur«; *De Gen. ad litt.*, II, 6, 13: »in Verbo Dei erat ut fieret«; *prav tu*: »verbum... in quo dixit omnia priusquam facta sunt singula«.

⁷⁰ BONAVENTURA, *Itinerarium mentis in Deum*, 3, 3.

⁷¹ T. MANFREDINI, *L'esemplarismo in S. Bonaventura*, v *Incontri Bonaventuriani*, Montecalvo Iripino 1971, str. 15–16.

⁷² Prim. BONAVENTURA, *Sermones Christus unus magister*, 18.

vloge, kadar se naveže na avguštinsko tradicijo z naukom o razsvetljenju na čelu ali ko se sooča s smislom Besede. Kajti za Avgušтина velja, da »vsako luč zares razmišljujočega prižiga večna luč, h kateri se napreza«,⁷³ zato pa je mogoče odgovoriti, da je »naš razum očitno povezan z večno resnico, zakaj ničesar resničnega ne more zagotovo spoznati, če ga ta ne pouči«. ⁷⁴ Filozofsko in teološko izpraševanje iščeta zato prisotnost Besede v mnogoterosti stvari, ki »izhajajo iz večnega tvarila zgledov; na to tvarilo se navezuje [...] medsebojna povezava stvari v skladu s *predstavo* večne umetnosti«. ⁷⁵ Ta večna umetnost razpre iskalcu tudi novo obzorje resničnega: tisto lepoto, ki se udejanji kot *splendor veri*.

Bonaventurovega hermenevtičnega pogleda ne omejuje pojmovno zrenje bistev; interpretacija se odpira k neskončnemu obzorju pomenov, ki jih stopenjsko zariše vse bivajoče v svojem vzponu k edinemu Počelu, ki osmišlja vse. »Vse stvarjeno je z ozirom na stopnjo podobnosti s Počelom razvrščeno v kompleksen in pluridimenzionalen splet smiselnih odnošajev. Kadar pravimo, da je kakšna stvar podoba, sled ali senca, to pomeni, da se ta stvar konstitutivno navezuje na drugo; vsi navedeni izrazi namreč odražajo prisotnost odnosa in s tem relativnost stvarjenega. Ta relativnost pa zaobjema tudi same smiselne odnošaje. Drugače rečeno: relativnost stvari je vpisana v okvir smiselnosti, ki pronica v vse [...] determinacije stvarstva, četudi na neenovit način. Bonaventura pozna pravcato semantično kozmologijo. Vsa bitja so nosilci nekega pomena, ki je različen glede na njihovo stopnjo bitnosti in na njihov način determinacije. Njihova smiselnost oziroma njihova osmišljevalska sposobnost je imanentna njihovi ontični konstituciji: postavi jo namreč prvo počelo.«⁷⁶

Bonaventurova resnica ni resnica bistva ali adekvacija razuma in bivajočega niti *logos apophantikos*, ki prebiva v povedi: Resnica je samo polnost Besede. Ta resnica domuje kot nesprenmenljiva v objemu Trojice (*immutabilis*

⁷³ AVGUŠTIN, *De vera religione*, 39, 72.

⁷⁴ BONAVENTURA, *Itinerarium mentis in Deum*, 3, 3.

⁷⁵ BONAVENTURA, *Itinerarium mentis in Deum*, 3, 3.

⁷⁶ T. MANFREDINI, *L'esemplarismo in S. Bonaventura, v Incontri Bonaventuriani*, Montecalvo Irpino 1971, str. 26.

in sinu Trinitatis), poleg sredinskega položaja (*medium in sinu Trinitatis*) pa zavzema tudi posredniškega. *Verbum ergo exprimit Patrem et res, quae per ipsum factae sunt, et principaliter ducit nos ad Patris congregantis unitatem.*⁷⁷ Beseda je zato medij v kraljestvu biti na sebi (*esse secundum se*), obenem pa tudi mediacija v svetu (*esse ex alio, secundum aliud et propter alio*).

Ratio interpretandi se torej ujema z *ratio essendi*. »Mogoče je trditi, da se v Bonaventurovi misli – sicer brez nominalističnih obratov – bit razreši v smisel biti, kajti zadnji smisel biti sovпада z *ratio exemplandi* bivajočega, to je z Besedo.«⁷⁸ Kraljevski položaj smisla nakazuje marsikatero podobnost z današnjo hermenevtiko. Če se pa danes interpretacija vrača k eidetski bitnosti bistva ali se razkriva na ontološki ravni eksistencialnega razumevanja, se Bonaventurova pač razpreda v svojem razponu od bitnosti do smiselnosti bivajočega skozi luč, ki jo izžareva *ratio exemplandi et illuminandi* kot temelj biti in smisla obenem. Akord med smislom in bitjo ne izhaja iz kakega *logon didonai*: smiselnost biti kipi iz čaše fundamentalne smiselnosti Besede, ki je vir *in ratio exemplans* vsega. Tudi v Bonaventurovih spisih se ob tem pojavi znamenita metaforika berljivosti sveta, kot običajno v podobi knjige. »Iz povedanega lahko razumemo, da je vse na svetu skorajda neka knjiga, v kateri se odraža, upodablja in razbira Trojica, ki ustvarja po trojni stopnji izraza: to je na način sledi, podobe in podobnosti: tako kot je mera⁷⁹ sledi v vsem stvarjenem, je mera podobe samo v intelektualnih ali racionalnih bitjih, mera podobnosti pa samo v tistih, ki imajo obliko božjega; po teh je človeški razum rojen, da se po nekakšni stopničasti lestvi dvigne k najvišjemu principu – Bogu.«⁸⁰ *Vestigium, imago in similitudo* so tropi v metaforiki sveta.

Ob knjigi sveta obstaja tudi druga knjiga, ki je človeku potrebna, da razbere metaforiko sveta in najde izgubljeno pot k Bogu – to je *sveto pismo*. Pričujoči prevod je posvečen Bonaventurovi variaciji srednjeveškega vprašanja

⁷⁷ BONAVENTURA, *Collationes in Hexaëmeron*, 1, 17.

⁷⁸ G. MURA, *Ermeneutica e verità*, Roma 1990, str. 126.

⁷⁹ Ta izraz skuša smiselno prevesti izvirnik 'ratio'.

⁸⁰ BONAVENTURA, *Breviloquium*, 2, 12, 1.

po četvornem smislu svetega pisma, ki se odraža v duhovni oporoki *Collationes in Hexaëmeron*. Bonaventurovim govorom, izrečenim od 9. aprila do 28. maja 1273 v bran krščanske vere zoper aristotelovsko navdihnjene teorije, je prisluhnil ves pariški kulturni živelj tistega časa. Bonaventurova poglobitna skrb je, da bi kristjan znal prehoditi pot od drevesa spoznanja dobrega in zlega k drevesu življenja. Prvo drevo predstavlja vse znanosti, ki jih poučujejo filozofi; drugo je Kristus in *sveto pismo*, edini vir pravega spoznanja. Prvo drevo daje dobre in slabe sadove; drugo rešuje. Pot, ki vodi od prvega k drugemu, je povezovanje Besede.

44 *Sveto pismo* zato na novo vzpostavlja most k smislu sveta, ki ga je človek kot grešnik izgubil. Knjigo sveta je treba razbrati s pomočjo knjige *svetega pisma*, ki edina lahko pojasni njene primere, simbole in prisposode, da lahko človek spoznava, povelečuje in ljubi Boga. *Sveto pismo* se razlikuje od vseh drugih knjig. Te imajo samo en smisel, ki ga opredeljujejo zgolj besede. V svetem pismu pa so pomenljive tako besede kot stvari, saj je Bog stvarnik prvih in drugih. Besede in stvari se združujejo. Simbol je po svoji etimologiji znamenje združevanja. *Verba* in *res* si niso v nasprotju: prve so simboli drugih. Jezik ni samo tančica, ampak tudi ključ realnosti. Večina srednjeveških eksegetov vidi v črki (*littera*) uvod v smisel (*sensus*). Svetopisemskih besed se zaradi njihove globine ne da razumeti soglasno.⁸¹ To nesoglasje je temelj 'priročne shematizacije'⁸² interpretacijskih modusov *svetega pisma* v okvir četvorne delitve njegovega smisla. Patristični princip o dvojnem smislu *svetega pisma* (*sensus litteralis, historicus* in *sensus spiritualis, mysticus*) se po Avguštinovih *quattuor modi legis exponendae* naknadno razčleni. Bonaventura primerja to razčlenitev s širnim morjem, na katerem je plovba mogoča samo pod vodstvom in v znamenju križa.

Prvi, osnovni smisel *svetega pisma* je smisel besed. Ta ustreza človeškemu obrazu božjega nareka. Drugi smisli se prekipevajoče dvigujejo od stvari, v katerih se prikazuje Bog. Vse bivajoče zato razodeva trojno prisotnost Boga (v bistvu, kreposti in dejanju) in opredeljuje trojno pot k Njemu (po veri,

⁸¹ Prim. VINCENC iz Lérinsa, *Commonitorium*, II.

⁸² Izraz uporablja G. EBELING v svoji študiji *Hermeneutik*, objavljeni v *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, III, hg. von K. Galling, 1959.

upanju in usmiljenju) v trojni podobi smisla. *Littera gesta docet, quid credas allegoria / Moralis quid agas, quo tendas anagogia.*⁸³

Zaradi soprisotnosti smislov se *sveto pismo* prikazuje kot izvir, ki ne usahne, kot morje brez obal, kot gozd, ki se širi v nove gozdove. Kdor pa se prepusti tej širjavi, ta – trdi Bonaventura – se ne izgubi, če ima pred sabo Vodnika.

Prevedel in spremno besedo napisal Jan Bednarik

⁸³ Nikolaj iz Lire, *Pripomba k pismu Galačanom* (okoli leta 1330). Izraz '*moralis*' Bonaventura sicer večinoma nadomešča s terminom '*tropologicus*'.
